תֶּבֶן וּבַטְלוֹ חֲוֵי מֵיעוּט, וצריך לבטלו לשבעת ימי החג (רש"י; רא"ש א, ב; ר"ן), אבל אם ביטלו לפחות מכך אינו מועיל, משום שצריך שהסוכה תהיה 'סוכה הראויה לשבעה' (רש"ש לקמן כג, א), או משום שבכל מקום צריך שיבטל את הדבר ביטול מוחלט כלפי מציאות הדבר שאליה הוא מתבטל, וכדי שיחשב ביטול מוחלט בדרך כלל צריך ביטול לעולם, אולם בסוכה שכל מציאותה היא לשבעה ימים ולא יותר, די בביטול לשבעת ימי החג, וזה נחשב ביטול מוחלט כלפי 'שם סוכה שבעה ימים', כביטול מוחלט לעולם בשאר דברים [אמנם, אם ביטל ביום האחרון של החג, די שיבטל לאותו היום, משום ש'שם סוכה' בסוכה זו אינו אלא באותו היום] (מועד לדוד סוכה, כט). ויש שפירשו, שצריך לבטלו לעולם (רבנו חננאל; ראבי"ה תקצט; ריטב"א).

וביטול זה, צריך שיהיה בפיו (רש"י, וריטב"א בדעתו. והפני יהושע כתב שגם לדעתו אין צריך שיבטל בפה), שכל שלא ביטלו בפיו, שמא ימלך ויתננו לבהמה (ר"י מלוניל; רבינו מנוח סוכה ד, יג). ויש שפירשו, שאין צריך לבטל בפה, אלא די שיגמור בלבו לבטלו (ריטב"א).

תֶּבֶן וְאֵין עָתִיד לְפַנּוֹתוֹ בחג, אבל לא ביטלו בפיו (רש"י). ולדעת המפרשים שגם 'ביטול' אינו בפה, והוא לעולם [ראה ביאורנו לעיל בסמוך], 'אין עתיד לפנותו' היינו שאינו עתיד לפנותו כל שבעת ימי החג ['ביטול' היינו שביטלו לעולם, וכשיטתו הנ"ל] (ריטב"א).

וְעָפָר סְתָם מַחְלוֹקֶת רַבִּי יוֹסֵי וְרַבָּנָן וְכוּ' - והוא הדין בעפר שאין עתיד לפנותו, שלרבי יוסי בטל, ולחכמים לא בטל (רש"י; תוס' ד"ה בית). ויש שפירש, שבזה חכמים מודים שבטל, ודוקא בעפר סתם סוברים שאינו בטל (ריטב"א).

■ להלכה, סוכה גבוהה מעשרים אמה שמיעט גובהה בכרים וכסתות, אפילו אם ביטלם שם אינו מועיל (שו"ע או"ח תרלג, ג. וראה ביאה"ל שם ד"ה לא). ואם מיעטה בעפר או בתבן שביטלם שם, כשרה, ואין צריך לחזור ולנענע את הסכך [כדעת ההשלמה (ראה ביאורנו לעיל ג, ב ד"ה היתה)]. ונחלקו האחרונים האם צריך לבטל לעולם [כדעת רבנו חננאל ועוד] או לימי החג [כדעת רש"י], ולמעשה צידדו להקל בזה. וצריך לבטל בפה [כדעת רש"י], ויש אומרים שדי בביטול בלב [כדעת הריטב"א]. ואם הניחם סתם ולא ביטלם, אפילו בעפר אינו מועיל [כדעת חכמים] (שו"ע שם, ד, ומשנ"ב שם. וראה ביאה"ל ד"ה אבל).

הָיְתָה גְּבוֹהָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה וְהוּצִין יוֹרְדִין בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים אַמָּה - ולדעת רבא [בעירובין (ג, א. וראה ביאורנו לעיל ב, א ד"ה סוכה)] ששיעור עשרים אמה נאמר על חלל הסוכה, הלשון 'בתוך' עשרים לאו דוקא, אלא די בכך שההוצין יורדין עד עשרים, שנמצא שחלל הסוכה אינו גבוה מעשרים (תוס' עירובין שם ע"ב ד"ה חלל; אור זרוע סוכה רפב, בדעת רש"י ד"ה כשרה [הראשון]; רא"ש סוכה א, ג. וראה חזו"א או"ח קמג, ה).

אִם צִלָּתָם מְרוּבָּה מֵחַמָּתָם כְּשֵׁרָה, ואף שחלקו העליון של הסכך נמצא למעלה מעשרים אמה, אין ההוצין שצילתן מרובה מחמתן נפסלים מחמתו [כפי שמצינו להלן (ט, ב) בסוכה שתחת האילן, שהאילן נחשב סכך פסול ו'מצטרף' ופוסל את הסכך שתחתיו], שסכך פסול אינו פוסל את הסכך הכשר שתחתיו אלא באופן שבסכך הכשר לבדו אין שיעור צילתו מרובה מחמתו (תוס' שם ד"ה הא). ויש מהראשונים שסוברים, שסכך פסול פוסל את הסכך הכשר שמתחתיו גם אם צילתו מרובה מחמתו (רא"ש א, יד, בשם ראבי"ה; ר"ן לקמן שם. וראה עוד בביאורנו להלן שם ד"ה הא), והטעם שהוצין אין נפסלין מחמת הסכך שלמעלה מעשרים שנמצא מעליהם, הוא משום שסכך שלמעלה מעשרים אינו נחשב 'סכך פסול' בעצמותו, שאין פסולו אלא מחמת גובהו, ואינו פוסל את הסכך שתחתיו (רא"ש שם; ריטב"א בשם תוס'. וראה שם תירוץ נוסף).

ויש שהוסיפו, שלדעת רבא ששיעור עשרים אמה נאמר על חלל הסוכה [ראה ביאורנו לעיל בסמוך], הטעם שאין לדון לפסול את הסוכה מחמת הסכך שנמצא מעל עשרים אמה, הוא משום שכיון שההוצין מגיעים עד חלל עשרים אמה, וצילתן מרובה מחמתן, הרי חלל הסוכה אינו גבוה מעשרים אמה, וגם הסכך שנמצא מעל עשרים אמה נחשב סכך כשר (אור זרוע סוכה רפב, בשם ריב"א; המכתם; רבי אברהם מן ההר. אמנם מדברי שאר ראשונים שדנו גם לדעת רבא מדוע אין כאן פסול 'מצטרף', נראה שחולקים).

וְאִם לָאו פְּסוּלָה, ואף לרבא שסובר ששיעור עשרים אמה נקבע לפי גובה חלל הסוכה [כמבואר בעירובין (ג, א, וראה ביאורנו לעיל בסמוך)], אם ההוצין חמתן מרובה מצילתן, הרי הם כמי שאינן, ואינן ממעטים את גובה חלל הסוכה (שיעורי רבי אליהו ברוך, בדעת הראשונים כאן).

■ להלכה, סוכה גבוהה מעשרים, והוצין יורדין למטה, שאם נמדוד עד ההוצין אין חלל יותר מעשרים [כדעת רבא], אם צילתן מרובה מחמתן כשרה, ואם לאו פסולה (שו"ע או"ח תרלג, ב, ומשנ"ב שם, ה. וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 5).

הָא דִּירָה סְרוּחָה הִיא וְאֵין אָדָם דָּר בְּדִירָה סְרוּחָה, ואף שההוצין חמתן מרובה מצילתן, מכל מקום הסוכה נחשבת 'דירה סרוחה' (ריטב"א), שהרי הם דוקרים אותו בראשו ובעיניו ומצערים אותו (ר"י מלוניל; מאירי). והסוכה פסולה אפילו בדיעבד (רבנו חננאל; ריטב"א). ויש שפירש, שבדיעבד הסוכה כשירה, אלא שלכתחילה צריך להזהר שלא לעשות כן (רמב"ם סוכה ה, ב, ומאירי ורבינו מנוח שם בדעתו), שמא מחמת כן יצא מן הסוכה (רבינו מנוח שם). ■ להלכה, סוכה גבוהה מעשרה טפחים, והוצין יורדין לתוך עשרה, אפילו אם חמתן מרובה מצלתן, פסולה [כדעת רבא, וכרבנו חננאל והריטב"א] (שו"ע או"ח תרלג, ט, ושעה"צ שם, כה. וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 19).

וּבָנָה בָּהּ אִיצְטְבָא כְּנֶגֶד דּוֹפֶן הָאֶמְצָעִי וְכוּ' כְּשֵׁרָה, כל הסוכה, ואפילו מן האיצטבא ולהלן, שכיון שהוכשרה במקום האיצטבא, שאר הסוכה דינה כ'פסל היוצא מן הסוכה' [והיינו, שסוכה שיש לה דפנות כהלכתן, והסכך שלה יוצא להלן מחוץ לדפנות, אם יש דופן אחת שהולכת יחד עם אותו סכך, הכל נדון כסוכה הכשרה, כמבואר בגמ' לקמן (יט, א) לדעת רבה ורב יוסף], ונדונת כסוכה (רש"י; רא"ש א, ג), שכשם שב'פסל' אנו דנים כאילו שאר הדפנות נמשכות והולכות עם הסכך שיוצא להלן, כך כאן אנו דנים כאילו האיצטבא מתפשטת והולכת בכל הסוכה (מאירי; רבינו מנוח סוכה ד, יד. וראה רא"ש שם וקרבן נתנאל שם, וקהלות יעקב ג).

ויש שפירשו, שהסוכה כשרה רק במקום האיצטבא (פסקי הרי"ד, הובא ברא"ש שם; ריטב"א; ר"ן), ואין להכשיר את שאר הסוכה מדין 'פסל', משום שדין זה נאמר דוקא במקום שיש לו הכשר דפנות אלא שאין הדבר ניכר שהוא חלק מהסוכה, ודוקא במקום שהסכך שלו כשר, אבל בשאר הסוכה שמחוץ לאיצטבא, הסכך פסול מחמת גובהו (רי"ד שם). וחידוש הגמ' בכך שמקום האיצטבא כשר, הוא שלא חוששים שמא יבוא לאכול גם מחוץ למקום האיצטבא (ר"ן).

■ המשך במילואים עמ' 118